

Ольга Пестрецова,

мол. наук. співроб. аналітично-прогностичного відділу НІОБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ДОСТУП ГРОМАДЯН ДО ОФІЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

У статті розглянуто роль і участь бібліотек у процесі організації доступу громадян до правової офіційної інформації, а також окремі аспекти правового інформування в контексті е-урядування. Наведено приклади ефективної діяльності бібліотек у контексті розвитку громадянського суспільства, а саме розглянуто проект зі створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках.

Ключові слова: бібліотека, правове інформування, офіційна інформація, е-урядування.

Одним з фундаментальних прав у демократичному суспільстві є доступ до інформації, зокрема й правової, що спрямовано на забезпечення як особистих інтересів людини, тобто її можливість реалізувати свої права і свободи, так і на участь у справах суспільства й держави.

Зростаюча роль інформації, що є важливим чинником суспільного життя, визначає затребуваність і розвиток сучасних інформаційних центрів, у тому числі бібліотечних, діяльність яких спрямована на ефективне задоволення потреб соціально активної частини суспільства в розширенні інформаційного забезпечення. Відтак в умовах розвитку інформаційного суспільства на базі трансформації системи соціальних комунікацій зростає значення бібліотек як сучасних інформаційних центрів акумуляції, збереження й організації використання інформаційних ресурсів. Істотний дослідницький потенціал має проблема участі бібліотек у політико-правовому інформуванні громадян та органів влади. Вона актуалізується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації та можливостями бібліотек як агрегаторів необхідних масивів інформації, авторитетних і при цьому демократичних установ. Бібліотеки як інформаційні центри орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема й правових, надаючи до них безкоштовний, що досить важливо в нинішніх умовах, доступ.

Теоретичне осмислення широкого напрямку роботи бібліотек з політико-правового інформування відображено як у працях, присвячених різним аспектам функціонування бібліотеки в системі соціальних комунікацій [1, 2, 3, 4, 5, 6], так і в спеціальних дослідженнях системи бібліотечного правового інформування, зокрема в контексті участі бібліотек у політико-правовій комунікації [7]; ролі бібліотек і їх спеціальних інформаційно-аналітичних підрозділів у розвитку е-урядування [8,9] ; бібліотечної діяльності, спрямованої на забезпечення доступу до актуальної правової інформації широким колам користувачів [10, 11, 12].

Один з аспектів практичного досвіду бібліотечної діяльності, спрямованої на задоволення політико-правових запитів користувачів, – аналіз шляхів надання доступу до актуальних та якісних правових знань. Ідеться про різні форми й напрям бібліотечної роботи, серед яких вартим уваги видається створення в структурі бібліотек спеціальних центрів для правового інформування, висвітленню особливостей роботи яких присвячена ця стаття.

Прикладом ефективної діяльності бібліотек у контексті розвитку громадянського суспільства є проект зі створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках, започаткований Українською бібліотечною асоціацією (УБА) в червні 2009 р. у рамках гранту Програми сприяння парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Через мережу поширюється не лише інформація органів державної влади, а й видання інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек, що є одним з напрямів створення бібліотекою інформаційного середовища правового спрямування, представленого системною сукупністю інформаційно-аналітичних засобів вироблення інформаційних ресурсів та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованою на задоволення потреб користувачів в інформаційних послугах і ресурсах правового характеру. УБА співпрацює з Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), Національною юридичною бібліотекою (НЮБ) НБУВ, Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, Фондом Президентів України (ФПУ) НБУВ, які надають інформацію для поширення.

Досвід співпраці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ) та спроби оцінки ефективності роботи пунктів доступу громадян до офіційної інформації, зроблені в спеціальному дослідженні УБА [13], дають змогу зробити висновок про те, що створення спеціально облаштованих комп'ютерних місць у бібліотеках з підключенням

до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або за допомогою бібліотекаря отримати доступ до інформації органів влади будь-якого рівня, з відповідними інструкціями-порадами щодо здійснення пошуку інформації, навігаційними ресурсами, бібліографічними списками, є ефективним інструментом участі бібліотек у створенні умов доступності й прозорості рішень влади для громадськості та, відтак – розбудови правового суспільства.

Станом на 2015 р. пункти доступу громадян діють у майже тисячі бібліотек, створюючи мережу пунктів доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації, яка охоплює всі регіони України і надає користувачам можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (у тому числі з електронних джерел) та дізнатись, яким чином можна долучитися до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. Основними критеріями відкриття в бібліотеці пункту доступу громадян, і, як наслідок, залучення бібліотеки до мережі ПДГ, є наявність у бібліотеці комп'ютерів з вільним доступом до мережі Інтернет.

П'ять років діяльності мережі дають змогу узагальнити специфіку ПДГ як інформаційного агрегатора і виділити найбільш поширені форми роботи. Крім основного завдання – вільного доступу користувачів бібліотеки до інтернет-ресурсів офіційної інформації, здійснюються також індивідуальні консультації та надаються довідки користувачам щодо джерел і пошуку; здійснюється пошук офіційної інформації на запит користувача – конкретний документ чи підбірку документів за темою. Ці послуги надають понад 80 % усіх бібліотек-учасників. Групові заняття користувачів з методики пошуку офіційної інформації здійснюється переважно публічними бібліотеками – їх проводить лише 35% бібліотек-учасників. Достатньо поширеними є виставки літератури; складання бібліографічних і вебліографічних списків; допомога в складанні та оформленні офіційних документів; розсилка інформації користувачам (представникам влади, ГО та ін.); юридичні консультації від волонтерів; друк і запис інформації на електронні носії тощо [13].

Висловлену раніше тезу про доступність і демократичність як визначальні характеристики бібліотек у системі політико-правового інформування підтверджують висновки про специфіку категорій користувачів мережі ПДГ. Основними користувачами послуг є соціально незахищені прошарки населення – пенсіонери (84%), безробітні – (74,6%), студенти, абітурієнти, люди з обмеженими можливостями тощо – для яких важливе безкоштовне користування. Інша група – бізнес-кола, представники

місцевої влади, юристи, для яких очевидна принципова достовірність і якість офіційної інформації.

Оцінки ефективності діяльності мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках дали підстави для обґрунтованого висновку – робота пунктів доступу в бібліотеках є органічною для бібліотечної діяльності та бібліотечного обслуговування і спрямована на розбудову демократичного й громадянського суспільства, на конкретну інформаційну допомогу громадянам.

Зазначимо, що функціонування спеціальних пунктів доступу громадян до офіційної інформації можна розглядати в контексті становлення електронного урядування в Україні. Передумовою цього є інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. Треба зауважити, що бібліотечні послуги в цій сфері напряму залежать від стану впровадження процесів е-урядування в державі. Водночас на сьогодні у сфері правового інформування бібліотеками електронні послуги є одним з найбільш перспективних напрямів діяльності. Бібліотека як посередник між владою та суспільством сьогодні може ефективно сприяти залученню громадян до активного використання інформаційної інфраструктури завдяки використанню технологій соціального партнерства, а саме виступаючи об'єднуючим елементом між урядом і громадянським суспільством.

Тут варто звернутися до досвіду бібліотек США, які завжди відігравали важливу роль у забезпеченні вільного та відкритого доступу до світових знань, а також до ресурсів, які забезпечують зв'язок з державними органами на всіх рівнях.

Публічні бібліотеки США використовуються як точки доступу до інформації щодо податків, сервісів і ресурсів із приводу громадянства й імміграції, соціальних послуг, медицини, надзвичайних ситуацій і реагування на стихійні лиха тощо. Вони задовольняють найважливіші потреби населення в е-урядуванні: виступаючи як важливі сполучні ланки між урядовими установами та клієнтами, які потребують допомоги; проводячи навчання основам комп'ютерної та інтернет-грамотності й надаючи доступ до послуг е-урядування; працюючи вечорами й вихідними днями, коли більшість державних установ уже закрито; забезпечуючи безпеку облікових записів електронної пошти та задовольняючи основні потреби при використанні послуг е-урядування; надаючи допомогу в отриманні доступу та використанні веб-сайтів е-урядування; надаючи допомогу в оформленні заявок по безробіттю, заявок на реабілітацію після катастроф та отриманні інших соціальних послуг.

Урядові послуги, ресурси та інформація стають усе більш цифровими, а в деяких випадках – тільки цифровими, тому численні урядові агентства направляють людей, що не мають удома Інтернету, у місцеві публічні бібліотеки для отримання допомоги та доступу до мережі для взаємозв'язку між громадянами та урядом [14].

Нагальність цього процесу визначена необхідністю аналізу сучасних інформаційних потоків, удосконалення організації співробітництва громадських і державних структур в Україні; новими можливостями інформаційних обмінів, удосконаленням інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур, усієї системи користувачів електронної інформації, адже високий рівень доступності правової інформації сприяє, серед іншого, становленню масової грамотності в правовій сфері, стимулює розвиток правової держави, а отже, і громадянського суспільства.

Вивчення досвіду створення мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації дає підстави для висновку про необхідність подальшого вдосконалення механізмів трансляції правової інформації бібліотеками. Розширення каналів правового інформування актуалізується не тільки проблемою рівня доступності інформації в суспільстві, а й питаннями вироблення шляхів і методів розширення кола послуг у цій сфері. Отже, критерії оцінки правового інформування, здійснюваного бібліотеками, можна розглядати як у кількісному вимірі, що знаходить свій вираз у частоті пошуку відповідей на свої запитання користувачем, так і в якісному – доступності та швидкості отримання інформації, її якості, достовірності й повноті.

Підсумовуючи все вищезначене, можна говорити про те, що правове інформування сьогодні може розглядатися як окремий змістовний напрям роботи бібліотеки як соціально-комунікаційного центру, оскільки існує сформована суспільна потреба в такій діяльності. Її ефективність залежить від удосконалення внутрішніх і зовнішніх інформаційно-комунікаційних зв'язків бібліотеки, тобто важливу роль тут відіграє налагодження соціального партнерства, що характеризується багаторівневістю, відкритістю, загальнодоступністю та широкомасштабністю. Мова, зокрема, іде про організацію комунікаційних зв'язків окремих осіб і соціальних інституцій (органів державної влади, громадських організацій ті інших структур правової сфери) на різних рівнях – міжнародному, загальнодержавному, регіональному, місцевому тощо.

Література

1. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
2. *Давидова І. О.* Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / І. Давидова // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 8–12.
3. *Ильганаева В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Харьков : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 3–4.
5. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 248 с.
6. *Лобузін К.* Технології організації знаньних ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін. – Київ, 2012. – 252 с.
7. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.
8. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.
9. *Галаган Л.* Інформаційний потенціал е-урядування в забезпеченні комунікативних зв'язків органів державної влади з громадськістю / Л. Галаган // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 36. – С. 56–74.
10. *Іванова М.* Комплексні онлайнві юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки / М. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 33. – С. 233–239.
11. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.
12. *Половинчак Ю.* Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 171–178.

13. Оцінка ефективності діяльності Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках : матеріали дослідження / авт.-уклад. О. Бруй, О. Бояринова, Я. Сошинська ; Укр. бібл. асоц. ; Прогр. сприяння Парламенту П. – Електрон. вид. – Київ : УБА, 2012. – 89 с.

14. Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування : практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування / Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва ; уклад. Гич Г. М., Михайловська Т. О., Некипелова О. М., Цуканова А. Є. – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2013. – 120 с.

References

1. Davydova, I. (2005). *Bibliotechnne vyrobnyctvo v informacijnomu suspil'stvi* [Library Production in the Information Society]. Kharkiv: HDAK [in Ukrainian].

2. Davydova, I. (2014). *Social'no-komunikacijna teoriya bibliotechnoyi diyal'nosti: stanovlennya ta shlyaxy rozvytku* [Social and communication theory of library activities: formation and the development]. *Bibliotechniy visnyk – Library Bulletin*, 6, 8–12 [in Ukrainian].

3. Ilganaeva, V. (2009). *Sotsialnie kommunikatsii (teoriya, metodologiya, deyatel'nost)* [Social communication (theory, methodology, activities)]. Kharkov: KP «Gorodskaya tipografiya» [in Russian].

4. Slobodyanyk, M. (2009). *Bazova model' biblioteky yak social'no-komunikacijnoyi insty'tuciyi* [The base model of the library as a social and communication institution]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya – Library science. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 4, 3–4 [in Ukrainian].

5. Onyshhenko, O. S., Dubrovina, L. A., Gorovyj, V. M. et al. (2011). *Elektronni informacijni resursy bibliotek u pidnesenni intelektual'nogo i duxovnogo potencialu ukrayins'kogo suspil'stva* [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. NAN Ukrainy, Nacional'na biblioteka Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].

6. Lobuzina, K. (2012). *Texnologiyi organizaciyi znannyevykh resursiv u bibliotechno-informacijnij diya'nosti* : monografiya [Technologies of organizing the knowledge resources in library and information work]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Hrachak, T. (2014). *Biblioteka v informacijnomu suprovodi upravlinnya suspil'nymy procesamy: polityko-komunikacijnyj aspekt* [The library

in information support of managing social processes: political and communication aspect: monograph]; NAN Ukrayiny, Nacz. b-ka Ukrayiny im. V. I. Vernads'kogo. Kyiv [in Ukrainian].

8. Pal'chuk, V. (2014). Biblioteky v informacijno-analitychnomu zabezpechenni organiv derzhavnoyi vlady [Libraries in the information and analytical support of public authorities]; NAN Ukrayiny, Nacz. b-ka Ukrayiny im. V. I. Vernads'kogo. Kyiv [in Ukrainian].

9. Galagan, L. (2013). Informacijnyj potencial e-uryaduvannya v zabezpechenni komunikatyvnyx zv'yazkiv organiv derzhavnoyi vlady z gromads'kisty [Information potential of e-government in providing communication links of state authority and society]. *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 36, 56–74 [in Ukrainian].

10. Ivanova, M. (2013). Kompleksni onlajnovi yurydychni informacijni resursy Nacional'noyi yurydychnoyi biblioteky [Comprehensive online Resources of Legal Information of National Law Library] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 33, 233–239 [in Ukrainian].

11. Ivanova, N. (2010). Suchasni bibliotekni ustanovy v procesi poshyrennya pravovyx znan' [Modern library institutions in the dissemination of legal knowledge] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 26, 81–87 [in Ukrainian].

12. Polovynchak, Yu. (2012). Zarubizhny'j dosvid predstavleniya bibliotekamy dosyagnen' nacional'noyi pravovoyi dumky [Foreign experience of libraries in representing the achievements of the national legal thought] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 33, 171–178 [in Ukrainian].

13. Ocinka efektyvnosti diyal'nosti Merezhi punktiv dostupu gromadyan do oficijnoyi informaciyi v bibliotekax : materialy doslidzhennya [Evaluation of the effectiveness of the network of points of access to official information in libraries: materials of research]; avt.-uklad. O. Bruj, O. Boyarynova, Ya. Soshyns'ka ; Ukr. bibl. asocz. ; Progr. Spry'yannya Parlamentu II. Elektron. vyd. Kyiv: UBA, 2012.

14. Vlada – biblioteka – gromada: pry'yednuyemosya do elektronnoho uryaduvannya: praktychny'j posibnyk dlya bibliotek z nadannya poslug elektronnoho uryaduvannya [State authority – Library – Community: join the e-government: a practical guide for libraries to provide e-government services].

Central'na biblioteka im. M. L. Kropy'vny'cz'kogo CzBS dlya dorosly'x m. Mykolayeva ; uklad. Gy'ch G. M., My'xajlovs'ka T. O., Neku'pelova O. M., Czukanova A. Ye. My'kolayiv: FOP Shvecz' V. D., 2013.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.

Olga Pestretsova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Access for Citizens to Official Information at Practice of Modern Libraries

In this article considers the role and participation of libraries in providing access to the official legal information. Attention is drawn to the some aspects of legal informing in the context of e-government. There is an example of effective activity of libraries in the context of development of civil society in particular, the establishment of points of access to information of public authorities in libraries. This leads to the conclusion about the necessity of further improve the transmission mechanisms of legal information by libraries.

Expanding channels of legal informing characterized not only a problems of availability of information in society, but also the developing ways and means of expanding the range of services in this area. It is noted that the accessibility and democracy is the defining characteristic of libraries in the system of political and legal informing.

Keywords: library, law information, official information, e-government.

Ольга Пестрецова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Доступ граждан к официальной информации в деятельности современных библиотек

В статье рассматривается роль и участие библиотек в процессе организации доступа граждан к правовой официальной информации, а также отдельные аспекты правового информирования в контексте э-управления. Приводятся примеры эффективной деятельности библиотек в контексте развития гражданского общества, а именно рассмотрен проект по созданию пунктов доступа граждан к информации органов государственной власти в библиотеках, который дает основания для вывода о необходимости дальнейшего совершенствования механизмов трансляции правовой информации библиотеками.

Расширение каналов правового информирования актуализируется не только проблемой уровня доступности информации в обществе, но и вопросами выработки путей и методов расширения спектра услуг в этой сфере. Подчеркивается, что доступность и демократичность являются определяющими характеристиками библиотек в системе политико-правового информирования.

Ключевые слова: библиотека, правовое информирование, официальная информация, э-управление.